Samling af Afgørelser

FORSLAG TIL AFGØRELSE FRA GENERALADVOKAT
M. CAMPOS SÁNCHEZ-BORDONA
fremsat den 26. marts 2020[1]

Sag C-80/19

E. E.
procesdeltagere:
Kauno miesto 4-ojo notaro biuro notarė Virginija Jarienė,
K.-D. E.

(anmodning om præjudiciel afgørelse indgivet af Lietuvos Aukščiausiasis Teismas (Litauens øverste domstol))

»Præjudiciel forelæggelse – samarbejde på det civilretlige område – forordning (EU) nr. 650/2012 – anvendelsesområde – begrebet arvesag med grænseoverskridende virkninger – begrebet sædvanligt opholdssted – spørgsmålet, om notarer er underlagt reglerne om international retlig kompetence – begrebet officielt bekræftet dokument – valg af den lov, der fremgår af en dødsdisposition – overgangsbestemmelser – de interesserede parters tillæggelse af international kompetence«

1. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas (Litauens øverste domstol) har forelagt Domstolen en række præjudicielle spørgsmål om fortolkningen af forordning (EU) nr. 650/2012[2]. Den forelæggende ret anser dem for at være nødvendige for at træffe afgørelse i en sag anlagt til prøvelse af en litauisk notars afvisning af at efterkomme en anmodning om indledning af en arvesag og udstedelse af et nationalt arvebevis.

2. Tvisten er opstået i en arvesag vedrørende en litauisk statsborger, som var bosiddende i Tyskland[3] og havde oprettet et testamente i Litauen, og hvis efterladte ejendele befinder sig i sidstnævnte land. Den pågældendes søn, som er litauisk statsborger, anmodede en notar i Kaunas (Litauen) om arvefald og udstedelse af et arvebevis, hvilke anmodninger notaren afviste med henvisning til, at den afdøde havde sædvanligt opholdssted i Tyskland.

3. Som Domstolen har anmodet om, begrænser dette forslag til afgørelse sig til behandlingen af det fjerde, det femte og det sjette præjudicielle spørgsmål. I forbindelse med behandlingen af disse er jeg nødt til indirekte at henvise til indholdet af nogle af de øvrige spørgsmål.

1 – Originalsprog: spansk.

2 – Europa-Parlamentets og Rådets forordning af 4.7.2012 om kompetence, lovvalg, anerkendelse og fuldbyrdelse af retsafgørelser vedrørende arv og om accept og fuldbyrdelse af officielt bekræftede dokumenter vedrørende arv og om indførelse af et europæisk arvebevis (EUT 2012, L 201, s. 107, herefter »forordningen«).

3 – Denne faktiske omstændighed diskuteres i hovedsagen.

I. Retsforskrifter

A. EU-retten. Forordning nr. 650/2012

4. Følgende betragtninger er relevante:

»(7) Det indre markeds rette funktion bør fremmes ved at fjerne hindringerne for den frie bevægelighed for personer, der på nuværende tidspunkt har svært ved at gøre deres rettigheder gældende, når det drejer sig om arvesager med grænseoverskridende virkninger. Borgerne bør inden for det europæiske retlige område være i stand til på forhånd at tilrettelægge arven efter dem. Rettigheder, der tilkommer arvinger og legatarer, andre af afdødes nærtstående samt boets kreditorer, bør sikres effektivt.

[…]

(20) Denne forordning bør respektere de forskellige systemer for behandling af arvesager, der anvendes i medlemsstaterne. I denne forordning bør begrebet »ret« derfor fortolkes bredt, så det ikke kun omfatter domstole i ordets egentlige betydning, som udfører en retslig funktion, men også notarer eller tinglysningskontorer i visse medlemsstater, som i bestemte arvesager udøver en retslig funktion ligesom domstole, og de notarer og juridiske aktører, som i visse medlemsstater udøver en retslig funktion i en given arvesag ved en rets delegation af beføjelser. Enhver ret, som defineret i denne forordning, bør være bundet af de kompetenceregler, der er fastsat i denne forordning. Omvendt bør begrebet »ret« ikke omfatte en medlemsstats ikkejudicielle myndigheder, der i henhold til national lov er bemyndiget til at behandle arvespørgsmål, f.eks. notarerne i de fleste medlemsstater, som normalt ikke udøver en retslig funktion.

(21) Denne forordning bør give alle notarer, der har adgang til at behandle arvesager i medlemsstaterne, mulighed for at udøve en sådan adgang. Hvorvidt notarerne i en given medlemsstat er bundet af kompetencereglerne i denne forordning bør afhænge af, om de falder ind under definitionen af »ret« i denne forordning.

[…]

(23) I betragtning af de europæiske borgeres stigende mobilitet og for at sikre korrekt retspleje i Unionen og sikre en reel tilknytning mellem arven og den medlemsstat, hvori kompetencen udøves, bør denne forordning bestemme, at det generelle tilknytningskriterium for fastlæggelsen af såvel kompetence som lovvalg bør være afdødes sædvanlige opholdssted på dødstidspunktet. For at fastlægge det sædvanlige opholdssted bør den myndighed, der behandler arvesagen, foretage en samlet vurdering af afdødes livsomstændigheder i årene forud for dødsfaldet og på dødstidspunktet under hensyn til alle relevante, faktiske forhold, især varigheden og lovligheden af afdødes tilstedeværelse i den pågældende stat samt vilkårene og baggrunden for denne tilstedeværelse. Det således fastlagte sædvanlige opholdssted bør vise en nær og stabil tilknytning til den pågældende stat under hensyntagen til denne forordnings specifikke mål.

(24) I visse tilfælde kan det vise sig at være komplekst at fastlægge afdødes sædvanlige opholdssted. Et sådant tilfælde kan navnlig være, når afdøde af arbejdsmæssige eller økonomiske grunde havde slået sig ned i udlandet for at arbejde dér, nogle gange for længere tid, men havde bevaret en nær og stabil tilknytning til sit hjemland. I et sådant tilfælde kan afdøde, afhængigt af sagens omstændigheder, anses for stadig at have sit sædvanlige opholdssted i sit oprindelsesland, hvor centret for den pågældendes families livsudfoldelse og den pågældendes sociale liv befandt sig. Andre komplekse tilfælde kan være, når afdøde på skift boede i flere lande eller rejste fra land til land uden at have slået sig fast ned i noget land. Hvis afdøde var statsborger i et af disse lande

eller havde alle sine vigtigste ejendele i et af disse lande, kunne den pågældendes nationalitet eller disse ejendeles placering være en særlig faktor i forbindelse med den samlede vurdering af alle de faktiske omstændigheder.

(25) Med hensyn til fastlæggelse af den lov, der finder anvendelse på arven, kan den myndighed, som behandler arven, i undtagelsestilfælde — når den afdøde f.eks. var flyttet til den stat, hvor vedkommende havde sit sædvanlige opholdssted, temmelig kort tid inden sin død, og alle sagens omstændigheder viser, at han var klart tættere tilknyttet en anden stat — konkludere, at den lov, som skal finde anvendelse på sagen, ikke bør være loven i den stat, hvor den afdøde havde sit sædvanlige opholdssted, men derimod loven i den stat, som den afdøde havde en klart tættere tilknytning til. Den klart tætteste tilknytning bør dog ikke anvendes som en subsidiær tilknytningsfaktor, hver gang fastlæggelse af den afdødes sædvanlige opholdssted på dødstidspunktet viser sig at være kompleks.

[…]

(27) Bestemmelserne i denne forordning er udformet med henblik på at sikre, at den myndighed, der behandler arvesagen, i de fleste situationer anvender sin egen lov. Denne forordning fastlægger derfor en række mekanismer, der finder anvendelse, når den afdøde har valgt, at det er loven i en medlemsstat, hvor den pågældende var statsborger, der skal anvendes på arven efter vedkommende.

(28) En af disse mekanismer bør gøre det muligt for de berørte parter at indgå en værnetingsaftale til fordel for retterne i den medlemsstat, hvis lov er valgt […].

[…]

(37) For at borgerne med fuld retssikkerhed kan nyde godt af de fordele, som det indre marked indebærer, bør denne forordning give dem mulighed for på forhånd at vide, hvilken lov der vil finde anvendelse på arven efter dem. Der bør indføres harmoniserede lovvalgsregler for at undgå modstridende resultater. Hovedreglen bør sikre, at boet behandles efter en lov, der kan forudsiges, og som er nært tilknyttet boet. Af hensyn til retssikkerheden og for at undgå opdeling af arven bør denne lov omfatte hele arven, dvs. alle de ejendele, der udgør boet, uanset godernes art, og uanset om de befinder sig i en anden medlemsstat eller i et tredjeland.

[…]

(39) Lovvalget bør være udtrykkeligt indeholdt i en erklæring i form af en dødsdisposition eller fremgå af en sådan dispositions bestemmelser. Et lovvalg kan anses for at fremgå af en sådan dødsdisposition, når den afdøde f.eks. i sin disposition har henvist til specifikke bestemmelser i loven i det land, hvor vedkommende var statsborger, eller på anden vis har nævnt denne lov.«

5. I henhold til artikel 3, stk. 1, forstås der ved:

»g) »retsafgørelse«: enhver afgørelse på det arveretlige område truffet af en ret i en medlemsstat, uanset hvordan afgørelsen betegnes, såsom en afgørelse om fastsættelse af sagsomkostninger, som foretages af en embedsmand ved retten

[…]

i) »officielt bekræftet dokument«: et dokument vedrørende arv, der er udstedt eller registreret som et officielt bekræftet dokument i en medlemsstat, hvor den officielle bekræftelse:

   i) vedrører underskriften og dokumentets indhold, og

ii) er foretaget af en offentlig myndighed eller et andet organ, som er bemyndiget hertil af domsstaten.«

6. Det bestemmes i artikel 3, stk. 2:

»I denne forordning omfatter begrebet »ret« enhver judiciel myndighed og alle andre myndigheder og juridiske aktører med kompetence i arvesager, som udøver en retslig funktion eller handler i henhold til en judiciel myndigheds delegation af beføjelser eller handler under en judiciel myndigheds kontrol, såfremt sådanne andre myndigheder eller juridiske aktører giver garantier med hensyn til upartiskhed og parternes ret til at blive hørt, og såfremt deres retsafgørelser i henhold til loven i den medlemsstat, hvor de har deres virke:

a) kan gøres til genstand for anke eller fornyet prøvelse ved en judiciel myndighed, og

b) har tilsvarende retskraft og retsvirkning som en retsafgørelse truffet af en judiciel myndighed i samme sag.

[…]«

7. Artikel 4 har følgende ordlyd:

»Retterne i den medlemsstat, hvor den afdøde havde sit sædvanlige opholdssted på dødstidspunktet, er kompetente til at træffe afgørelse om hele arven.«

8. Artikel 5 bestemmer:

»1. Når den lov, som den afdøde har valgt til at finde anvendelse på arven efter sig i henhold til artikel 22, er en medlemsstats lov, kan de berørte parter aftale, at en ret eller retterne i denne medlemsstat, skal have enekompetence til at træffe afgørelse om ethvert arvespørgsmål.

2. En sådan aftale om værneting skal indgås skriftligt, dateres og underskrives af de berørte parter. […]«

9. Af artikel 7 fremgår følgende:

»Retterne i den medlemsstat, hvis lov var valgt af den afdøde i medfør af artikel 22, er kompetente til at træffe afgørelse i arvesagen, hvis:

[…]

c) parterne i sagen udtrykkeligt har accepteret, at den ret, ved hvilken sagen er anlagt, er kompetent.«

10. Det bestemmes i artikel 9, stk. 1:

»Når det under en retssag ved retten i en medlemsstat, der udøver sin kompetence i medfør af artikel 7, viser sig, at ikke alle parter i sagen var part i aftalen om værneting, udøver retten fortsat sin kompetence, hvis de parter i sagen, der ikke var part i aftalen, giver møde i retten uden at bestride dens kompetence.«

11. Artikel 22 foreskriver:

»1. En person kan vælge, at det er loven i den medlemsstat, hvor den pågældende er statsborger på det tidspunkt, hvor valget træffes, eller på dødstidspunktet, der skal anvendes ved behandlingen af hele arven efter vedkommende.

[…]

2. Lovvalget skal være udtrykkeligt og indeholdt i en erklæring i form af en dødsdisposition eller fremgå af en sådan dispositions bestemmelser.

[…]«

12. Artikel 59, stk. 1, har følgende ordlyd:

»Et officielt bekræftet dokument, der er oprettet i en medlemsstat, har samme beviskraft i en anden medlemsstat, som det har i domsstaten, eller de mest sammenlignelige virkninger, forudsat at dette ikke klart strider mod de grundlæggende retsprincipper (ordre public) i den pågældende medlemsstat.

[…]«

13. Artikel 83, stk. 2 og 4, er affattet således:

»2. Når afdøde før datoen for denne forordnings anvendelse har valgt 17. august 2015, hvilken lov der skal finde anvendelse på arven, er dette valg gyldigt, hvis det opfylder betingelserne i kapitel III, eller hvis det er gyldigt i henhold til de internationalprivatretlige regler, der var gældende på det tidspunkt, hvor valget blev truffet, i den stat, hvor den afdøde havde sit sædvanlige opholdssted, eller i en hvilken som helst af de stater, hvor den pågældende var statsborger.

[…]

4. Er en dødsdisposition truffet før 17. august 2015 i overensstemmelse med den lov, som den afdøde kunne have valgt i henhold til denne forordning, betragtes denne lov som valgt til at være den lov, der finder anvendelse på arven.«

B. National ret

1. Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas (Republikken Litauens civile lovbog)

14. Artikel 5, stk. 4, bestemmer:

»1. Stedet for arvefaldet anses for at være arveladers eller testators sidste bopæl (denne lovbogs artikel 2.12).

[…]

4. I tilfælde af tvist kan stedet for arvefaldet efter anmodning fra de berettigede parter fastlægges af retten, der tager hensyn til alle omstændighederne.«

15. Artikel 5, stk. 66, fastsætter:

»1. De arvinger, der arver efter loven eller ifølge testamente, kan indgive en anmodning om udstedelse af et arvebevis til notaren på stedet for arvefaldet […]«

2. Lietuvos Respublikos notariato įstatymas (Republikken Litauens lov om notarinstitutionen)

16. Artikel 1 bestemmer:

»Notarinstitutionen omfatter alle notarer, der i henhold til denne lov har ret til juridisk at fastslå naturlige og juridiske personers uomtvistede subjektive rettigheder og de faktiske retsforhold vedrørende disse personer og til at sikre, at disse personers og statens retlige interesser beskyttes.«

17. Artikel 26 fastsætter:

»Notarer udfører følgende notarialforretninger:

[…]

2) udstedelse af arvebeviser

[…]

Det anerkendes, at de faktiske forhold, der er opregnet i notarbekræftede dokumenter, er fastslåede og ikke kræver dokumentation, så længe dokumenterne (eller dele heraf) ikke er blevet erklæret ugyldige i henhold til en lovbestemt procedure.«

3. Civilinio proceso kodeksas (den civile retsplejelov)

18. Artikel 444, stk. 2, bestemmer:

»Retten undersøger sager:

[…]

8) vedrørende godkendelse af boet og fastlæggelsen af det faktiske sted for arvefaldet.«

19. Det bestemmes i artikel 511, stk. 1:

»En udført notarialforretning eller en afvisning af at udføre en notarialforretning kan anfægtes i overensstemmelse med den i dette kapitel fastlagte procedure.«

II. De faktiske omstændigheder i sagen og de præjudicielle spørgsmål

20. E. E. er en litauisk statsborger, hvis moder indgik ægteskab med K.-D. E., en tysk statsborger. Moder og barn (som var fra et tidligere ægteskab) flyttede til Tyskland, mens sidstnævnte var mindreårig.

21. Den 4. juli 2013 oprettede E. E.'s moder et testamente for notaren i Garliava (Litauen), hvorved sidstnævnte blev enearving til hele moderens formue[4].

22. Den 17. juli 2017 kontaktede E. E. 4. notarkontor i Kaunas med anmodning om indledning af en arvesag og udstedelse af et arvebevis[5].

4 – Ifølge testamentet ville moderen efterlade sønnen al fast ejendom, som tilhørte hende, både i og uden for Litauen, samt de penge, der var deponeret i en bank i Litauen. Moderen oplyste desuden, at hun var bosat i Tyskland.

5 – På baggrund af oplysningerne i sagsakterne kan det fastslås, at den afdøde døde efter den 17.8.2015.

23. Notaren afviste E. E.'s anmodning, idet notaren var af den opfattelse, at den afdødes sædvanlige opholdssted på dødstidspunktet i forordningens forstand var i Tyskland.

24. E. E. anlagde sag til prøvelse af notarens afvisning ved Kauno apylinkės teismas (distriktsdomstolen i Kaunas). Den 29. januar 2018 fastslog denne ret, at selv om E. E.'s moder havde erklæret, at hun var udrejst til Tyskland, havde hun ikke afskåret sin forbindelse til Litauen. Af denne grund og af hensyn til princippet om rimelighed og princippet om god tro gav retten E. E. medhold, annullerede notarens afgørelse og pålagde notaren at udføre notarialforretningen.

25. Notaren iværksatte appel til prøvelse af afgørelsen i første instans ved Kauno apygardos teismas (den regionale domstol i Kaunas, Litauen), som ved dom af 26. april 2018 ophævede afgørelsen. Appelretten fastslog, at det i en sag, hvor en afdød persons sædvanlige opholdssted var omtvistet, kun var en ret, der retligt kunne fastslå, om det kunne anerkendes, at afdøde havde sædvanligt opholdssted i sin domsstat, og at der i den foreliggende sag ikke var oplysninger, der indikerede, at appellanten havde indbragt dette spørgsmål for en ret. Appelretten fastslog desuden, at førsteinstansretten i urimelig grad havde lagt generelle principper til grund, da den annullerede notarens anfægtede afgørelse.

26. E. E. iværksatte derefter kassationsanke til prøvelse af appelrettens dom ved Lietuvos Aukščiausiasis Teismas (Litauens øverste domstol), som har forelagt Domstolen følgende præjudicielle spørgsmål:

»1) Anses en situation som den i den foreliggende sag – hvor en litauisk statsborger, hvis sædvanlige opholdssted på dødstidspunktet muligvis var i en anden medlemsstat, men som under alle omstændigheder aldrig havde afskåret forbindelsen til sit hjemland, og som forud for sin død bl.a. havde oprettet et testamente i Litauen og efterladt alle sine aktiver til sin arving, en litauisk statsborger, og hvor det på tidspunktet for arvefaldet blev konstateret, at hele boet bestod i fast ejendom, der alene var beliggende i Litauen, og hvor en statsborger i denne anden medlemsstat, nemlig den længstlevende ægtefælle, tydeligt gav udtryk for sin hensigt om at give afkald på alle krav på afdødes bo, ikke deltog i den retssag, der blev anlagt i Litauen, og var indforstået med de litauiske retters kompetence og anvendelsen af litauisk ret – for at være en arvesag med grænseoverskridende virkninger som omhandlet i forordning nr. 650/2012, på hvilken denne forordning finder anvendelse?

2) Anses en litauisk notar, der indleder en arvesag, udsteder et arvebevis og udfører andre handlinger, der er nødvendige, for at arvingen kan gøre sine rettigheder gældende, for at være en »ret« som omhandlet i artikel 3, stk. 2, i forordning nr. 650/2012, når henses til det forhold, at notarer i deres arbejde overholder principperne om upartiskhed og uafhængighed, deres beslutninger er bindende for dem selv og judicielle myndigheder, og deres handlinger kan være genstand for et søgsmål?

3) Såfremt det andet spørgsmål besvares bekræftende, anses arvebeviser, der udstedes af litauiske notarer, da for at være retsafgørelser som omhandlet i artikel 3, stk. 1, litra g), i forordning nr. 650/2012, og skal der af den grund fastslås kompetence for så vidt angår udstedelsen heraf?

4) Såfremt det andet spørgsmål besvares benægtende, skal bestemmelserne i artikel 4 og 59 i forordning nr. 650/2012 (samlet eller hver for sig, men ikke begrænset til disse artikler) da forstås således, at litauiske notarer har ret til at udstede arvebeviser uden at følge de almindelige kompetenceregler, og at sådanne beviser vil blive anset for officielt bekræftede dokumenter, der også har retlige konsekvenser i andre medlemsstater?

5) Skal artikel 4 i forordning nr. 650/2012 (eller andre bestemmelser deri) forstås således, at afdødes sædvanlige opholdssted kun kan fastslås i én specifik medlemsstat?

6) Skal bestemmelserne i artikel 4, 5, 7 og 22 i forordning nr. 650/2012 (samlet eller hver for sig, men ikke begrænset til disse artikler) forstås og anvendes på en sådan måde, at det i den foreliggende sag i overensstemmelse med de faktiske forhold, der er beskrevet i det første spørgsmål, da fører til den konklusion, at de pågældende parter var enige om, at retterne i Litauen skulle være kompetente, og at litauisk ret skulle finde anvendelse?«

III. Retsforhandlingerne for Domstolen

27. Den foreliggende anmodning om præjudiciel afgørelse indgik til Domstolen den 4. februar 2019. Den spanske, den tjekkiske, den litauiske, den ungarske, og den østrigske regering samt Kommissionen har afgivet skriftlige indlæg.

28. Der blev afholdt et retsmøde den 16. januar 2020 med deltagelse af repræsentanter for den spanske og den litauiske regering og repræsentanter for Kommissionen.

IV. Bedømmelse

29. Jeg vil først behandle det (femte) spørgsmål om muligheden for, at en afdød persons sædvanlige opholdssted kan befinde sig i flere medlemsstater. For at besvare dette spørgsmål må jeg nødvendigvis undersøge, om forordningen finder anvendelse på sagen.

30. For det andet vil jeg behandle det (fjerde) spørgsmål om arvebeviset, hvilket indebærer en undersøgelse af kvalificeringen af den notar, der udsteder det, som judiciel myndighed.

31. Jeg vil endelig besvare det sidste (sjette) spørgsmål om de litauiske retters kompetence og om anvendelsen af dette lands lovgivning på den omtvistede arvesag.

A. Det femte præjudicielle spørgsmål

1. Spørgsmålet, om forordningen finder anvendelse

a) Arvesager »med grænseoverskridende virkninger«

32. Forordningen har til formål at fjerne »hindringerne for den frie bevægelighed for personer, der på nuværende tidspunkt har svært ved at gøre deres rettigheder gældende, når det drejer sig om arvesager med grænseoverskridende virkninger« [6].

33. Forordningen indeholder hverken en definition af »arvesag med grænseoverskridende virkninger« eller en liste over elementer, som, idet de er spredt mellem forskellige medlemsstater, gør det muligt præcist at fastslå disse virkninger. Formålet med forordningen, som jeg netop har gengivet, taler efter min opfattelse for en fleksibel vurdering af denne formulering, således at den omfatter enhver arv, hvis tilrettelæggelse (forestået af afdøde) eller behandling (efter den pågældendes død) hindres, fordi der foreligger en tilknytning til flere stater.

6 – Syvende betragtning. Se desuden dom af 21.6.2018, Oberle (C-20/17, EU:C:2018:485, herefter »Oberle-dommen«, præmis 32).

34. Ifølge forordningens kapitel II og III er den afdødes sædvanlige opholdssted på dødstidspunktet[7] det almindelige kriterium, der anvendes til at fastlægge den internationale kompetence og tilknytningen med henblik på lovvalg. På baggrund af denne oplysning skal det vurderes, om arven, idet et *andet* element befinder sig i en anden stat end den stat, hvor den afdøde havde sit sædvanlige opholdssted, ikke er et rent nationalt anliggende.

35. Ved spørgsmålet om, hvad dette »andet element« kan bestå af, nævner enkelte bestemmelser i forordningen tilfælde af arvesager, der har virkninger i mere end ét retssystem, og giver retningslinjer, som dog ikke er udtømmende, for anerkendelse af deres grænseoverskridende karakter. Status med hensyn til den afdødes goder, arvinger, legatarer eller nære familiemedlemmer samt førstnævntes statsborgerskab er andre almindelige oplysninger, som kan anvendes.

b) Spørgsmålet, om det er obligatorisk at anvende forordningen

36. Anvendelsen af forordningen er ikke dispositiv og afhænger således ikke af nogen af parternes vilje[8]. Den finder anvendelse på en juridisk aktør og kan ikke fraviges, når det i lyset af dens bestemmelser fastslås, at en bestemt arvesag kan have virkninger i mere end ét retssystem.

37. Forordningen giver derimod de interesserede parter mulighed for, i et vist omfang, at afbøde virkningerne af situationens grænseoverskridende karakter.

38. Forordningens artikel 22 giver navnlig den afdøde mulighed for, i dennes levetid, at tage initiativet for at afbøde virkningerne af et sædvanligt opholdssted, der befinder sig i en stat, som ikke er den, hvor de øvrige faktorer, som (formentlig) er relevante for arvesagen, befinder sig. Dette kan imidlertid kun ske inden for de i forordningen fastsatte rammer: Kun når den pågældende er statsborger i den anden medlemsstat. I denne situation kan den pågældende vælge, at loven i sidstnævnte medlemsstat skal anvendes.

39. Arvesagen ophører ikke med at være international på grund af dette valg: Det giver imidlertid de interesserede parter mulighed for, efter arveladers død, at tillægge retterne i denne medlemsstat[9] international kompetence (forordningens artikel 5 ff.).

2. Begrebet »afdødes sædvanlige opholdssted på dødstidspunktet«

40. Den forelæggende ret ønsker nærmere bestemt oplyst, om den afdødes sædvanlige opholdssted i forordningens forstand kun kan fastslås i én medlemsstat, eller om det derimod kan accepteres, at den afdøde havde flere sædvanlige opholdssteder[10].

7 – Når spørgsmålet om, hvorvidt forordningen finder anvendelse, opstår med henblik på at afgøre spørgsmålet om lovvalg i forbindelse med den fremtidige arv, beror svaret som hovedregel på, at det nuværende sædvanlige opholdssted var det sidste. Det kræves ikke, at den stat, hvor det befinder sig, er medlem af Den Europæiske Union eller bundet af forordningen: se artikel 10, som finder anvendelse, hvis den afdødes sædvanlige opholdssted befinder sig i en stat, som ikke er bundet af forordningen, men der findes goder i boet i en stat, som er bundet heraf, eller artikel 20 om den universelle anvendelse af forordningens lovvalgsregler.

8 – Forordningen anerkender derimod, at den afdødes og de øvrige berørte parters vilje har en betydning: Se punkt 92 med hensyn til den forelæggende rets sjette spørgsmål.

9 – Såfremt der er tale om en EU-medlemsstat, som forordningen er bindende for.

10 – I forelæggelsesafgørelsens præmis 63 har den forelæggende ret anerkendt, at det forekommer at fremgå af forordningen, at det kun er muligt at have ét sædvanligt opholdssted, men har tilføjet, at »denne opfattelse imidlertid ikke fremgår udtrykkeligt, og at der derfor i denne forbindelse er behov for en yderligere præcisering og forklaring fra Domstolen«. Alle deltagerne i retsmødet bekræftede, at der kun kan fastslås ét sædvanligt opholdssted. Et andet spørgsmål, som er væsentligt for at afgøre denne tvist, er, hvordan det fastslås.

a) Ét sædvanligt opholdssted

41. I forordningens opbygning er det sædvanlige opholdssted som nævnt som hovedregel det »generelle tilknytningskriterium« for fastlæggelsen af såvel kompetence som lovvalg. Der kan efter min opfattelse kun være ét opholdssted, ikke flere.

42. Argumenterne om forudsigelighed, retssikkerhed, undgåelse af modstridende resultater eller ønsket om valg af en lov, der omfatter hele arven, for at undgå opdeling af arven, som er nævnt i 37. betragtning til forordningen, indebærer, at der kun kan være ét sædvanligt opholdssted. 27. betragtning, hvoraf det fremgår, at bestemmelserne i forordningen er udformet med henblik på at sikre, at den myndighed, der behandler arvesagen, i de fleste situationer anvender sin egen lov, afspejler denne opfattelse.

43. Det er korrekt, at forordningen tager hensyn til muligheden for, at »afdøde på skift boede i flere lande eller rejste fra land til land uden at have slået sig fast ned i noget land« [11]. I forbindelse med sådanne situationer, som i forordningen betegnes som *komplekse*, er løsningen ifølge forordningen en kombination af forskellige faktorer med henblik på en endelig vurdering af alle de objektive omstændigheder for at bestemme »det« sædvanlige opholdssted.

44. Bestemmelserne i forordningen mister deres betydning, hvis det for at afhjælpe de problemer, som forordningen forsøger at løse, tillades, at en person kan have sædvanligt opholdssted i flere stater på samme tid. Denne mulighed ville medføre, at en væsentlig del af bestemmelserne i forordningen, der som nævnt gentagne gange henviser til »sit« sædvanlige opholdssted i ental, ikke i flertal, bliver meningsløse.

b) Fastlæggelse af det sædvanlige opholdssted

45. Forordningen indeholder heller ikke en definition af betydningen af det »sædvanlige opholdssted« i forbindelse med en grænseoverskridende arvesag, men fastslår blot, at det bør vise en »nær og stabil tilknytning« til en stat [12].

46. Det sædvanlige opholdssted er et selvstændigt EU-retligt begreb, som ikke henviser til de enkelte begreber, der anvendes som betegnelse for dette fænomen i de nationale lovgivninger. Hvis dette ikke forholdt sig sådan, ville den ensartede anvendelse af forordningen blive bragt i fare, idet der ville blive banet vej for forskellige opfattelser hos de myndigheder, der har til opgave at anvende den.

47. Selv om det ikke kan afvises, at der kan henvises til definitionen af »sædvanligt opholdssted«, som anvendes i andre EU-retlige bestemmelser, skal dette sted, som er kendetegnet ved, at det viser en nær og stabil tilknytning til den pågældende stat, vurderes under hensyntagen til *denne forordnings specifikke mål* [13], som er opregnet i syvende betragtning hertil.

48. Den juridiske aktør bør således lokalisere den afdødes sidste sædvanlige opholdssted på denne baggrund og således i henhold til de retningslinjer, der fremgår af forordningen, og kun anvende andre retningslinjer subsidiært.

49. Selv om forordningen ikke definerer begrebet »sædvanligt opholdssted«, indeholder den imidlertid nyttige retningslinjer til dets fastlæggelse i 23. og 24. betragtning. Først og fremmest anføres, at fastlæggelsen af det sædvanlige opholdssted bør ske ud fra en samlet vurdering af afdødes livsomstændigheder i årene forud for dødsfaldet og på dødstidspunktet.

11 – 24. betragtning.

12 – 23. betragtning.

13 – 23. betragtning in fine. Min fremhævelse.

50. Ved denne vurdering skal der tages hensyn til alle relevante, faktiske forhold, som er retmæssige. I denne forbindelse er simple samstemmende erklæringer fra personer, der har interesse i arven, som fremsættes for en myndighed, der forestår arvesagen, men som ikke udøver judicielle funktioner (således som jeg senere vil forklare), efter min opfattelse utilstrækkelige til at fastslå den afdødes sædvanlige opholdssted.

51. Rækken af faktiske omstændigheder vedrørende den afdødes liv, som er nævnt i 23. betragtning, gør det muligt at afgøre, om det er situationen i denne betragtning eller situationen i den følgende betragtning, der gør sig gældende for en bestemt afdød.

52. I den første situation viser de faktiske oplysninger om især varigheden og lovligheden af afdødes tilstedeværelse i en stat (objektive faktorer) samt vilkårene og baggrunden for denne tilstedeværelse (subjektive faktorer) i sig selv en »nær og stabil tilknytning« til den pågældende stat [14].

53. Denne første del af undersøgelsen har netop fokus på *stabilitet*. Når denne stabilitet er blevet fastslået, bør der efter min opfattelse imidlertid endnu ikke drages definitive konsekvenser med hensyn til den afdødes sædvanlige opholdssted. Det kan desuden være nødvendigt at vurdere de omstændigheder, der ligger til grund herfor [15], for at identificere den pågældendes sædvanlige interessecentrum.

54. Selv om EU-lovgiver har givet forrang til kriteriet om det sædvanlige opholdssted, kan der ikke ses bort fra borgernes øgede mobilitet. Heraf følger, at det tidsrum, hvor en person befinder sig i en medlemsstat, ikke i sig selv kan være et afgørende kriterium: Der bør foretages en undersøgelse af hvert enkelt tilfælde, således at andre indicier for personens familiemæssige og sociale integration eller tilknytning til det pågældende sted understøtter det resultat, som det tidsmæssige aspekt peger på.

55. Den anden situation er beskrevet i 24. betragtning til forordningen i tilfælde af, at det ikke fastslås, at den afdøde havde en regelmæssig og længerevarende tilstedeværelse i en bestemt stat [16]. På denne baggrund opstilles to situationer:

– Der kan have været et karrierevalg, som har medført, at den pågældende er udrejst, uden at »centret for den pågældendes families livsudfoldelse og den pågældendes sociale liv« er ændret.

– Det kan ligeledes forekomme, at arveladers liv har udfoldet sig i flere stater, uden at der er blevet etableret en stabil tilknytning.

56. I disse situationer kan et personligt (den afdødes statsborgerskab) eller et økonomisk element (det sted, hvor den pågældendes vigtigste ejendele befandt sig) særligt bidrage til den samlede vurdering af alle de faktiske omstændigheder.

57. I betragtning af den forelæggende rets ræsonnement bør Domstolen efter min opfattelse fremhæve, at den afdødes statsborgerskab eller placeringen af den pågældendes ejendele er elementer, som *subsidiært* er afgørende for det sædvanlige opholdssted. Med andre ord: Den samlede undersøgelse af de faktiske omstændigheder vedrørende stabiliteten af den afdødes situation og begrundelsen herfor kan anvendes til at afgøre, om den pågældendes situation er »kompleks«, jf. ordlyden af 24. betragtning.

14 – I denne forbindelse kan der efter min opfattelse ikke drages nogen umiddelbar konklusion ud fra den afdødes bopæl i skattemæssig eller ægteskabelig henseende: Disse faktorer bør underkastes en samlet vurdering sammen med de øvrige relevante indicier.

15 – Især den afdødes lønnede eller ulønnede beskæftigelse, stedet for dens udførelse, varigheden, karakteren (såfremt det er relevant) af kontrakten, spørgsmålet, om der findes en permanent bolig, de familiemæssige og sociale omstændigheder, det sted, hvor den pågældende modtog lægebehandling, den myndighed, der afholdt de dermed forbundne udgifter, mv.

16 – Som eksempel på denne anden situation anvendes ofte pensionerede ægtepar, som har to baser: en i Nordeuropa og en i Sydeuropa. Se i denne retning dom fra Cour de cassation (kassationsdomstol, Frankrig) af 29.5.2019 (Cass. 1re civ., 29.5.2019, nr. 18-13 383, JurisData nr. 2019-009044).

58. Denne undersøgelse må nødvendigvis gå forud for statsborgerskabet og placeringen af den afdødes vigtigste ejendele, som undtagelsesvis anvendes inden for rammerne af den ordning, som forordningen har indført for at sikre retssikkerheden [17].

59. Jeg vil endelig påpege, at 25. betragtning, in fine, til forordningen med hensyn til fastlæggelsen af den lov, der finder anvendelse, forbyder at anvende »den klart tætteste tilknytning« som en subsidiær tilknytningsfaktor til en anden lov end loven i den stat, hvor den afdøde havde sit sidste sædvanlige opholdssted, selv om det er kompliceret at fastlægge den [18]. Det står efter min opfattelse klart, at det ikke er muligt at undgå at fastlægge *ét* sædvanligt opholdssted, uanset hvor vanskelig denne opgave måtte være.

3. Den foreliggende sag

a) Spørgsmålet om den afdødes sidste sædvanlige opholdssted: Tyskland eller Litauen?

60. Den forelæggende ret har anført, at oplysningerne om den afdødes sædvanlige opholdssted »er upræcise i sagsakterne eller er genstand for uenighed« [19]. Den forelæggende ret eller appelretten forekommer således ikke at have taget stilling til dette spørgsmål.

61. Hvis dette er tilfældet, er det rejste spørgsmål snarere kendetegnet ved en mangel på oplysninger end ved en tvivl som følge af tilstedeværelsen af modsatrettede oplysninger, som er til hinder for, at der drages en konklusion med hensyn til det sidste sædvanlige opholdssted.

62. Hvis det under kassationssagen ikke er muligt at indhente flere vurderingselementer, må sagen afgøres på grundlag af de oplysninger, der foreligger, eftersom arvesagen ikke kan behandles, uden at dette spørgsmål besvares. Hvis tvivlen om denne faktiske omstændighed er uoverstigelig, kan der som en sidste udvej henvises til den anden af de situationer, der er beskrevet i 24. betragtning til forordningen. Den afdødes statsborgerskab og placeringen af de vigtigste ejendele i arven får således en væsentlig betydning ved den samlede vurdering af alle de objektive omstændigheder.

b) Arvens grænseoverskridende virkninger

63. Den forelæggende ret ønsker oplyst, om den omstændighed, at de øvrige kendte elementer (som arven påvirker) samles under én jurisdiktion (litauisk), når der ikke er vished om den afdødes sidste sædvanlige opholdssted, gør det muligt at kvalificere arvesagen som et rent nationalt anliggende. I så fald finder forordningen ikke anvendelse.

64. Anvendelsen af forordningen er som nævnt ikke dispositiv. Heraf følger, at den retlige betydning af visse erklæringer eller handlinger, som f.eks. den afdødes ægtefælles (som har givet udtryk for en manglende interesse i arven og har givet samtykke til, at den behandles i Litauen), fremgår af forordningen, hvis den finder anvendelse, og af en anden retlig ordning, hvis forordningen ikke finder anvendelse.

17 – Den afdødes sædvanlige opholdssted er kriteriet for tillæggelse af kompetence og lovvalg, som er omhandlet i henholdsvis artikel 4 og 21 i forordningen. Med hensyn til den internationale kompetence er godernes placering kun af subsidiær karakter (jf. forordningens artikel 10) og af undtagelsesvis karakter med hensyn til lovvalg (artikel 30 og, eventuelt, artikel 34). Statsborgerskabet er uden betydning, medmindre den afdøde har valgt den lov, der skal finde anvendelse (forordningens artikel 5 og 22).

18 – For så vidt angår lovvalget anvendes denne tilknytning til at korrigere det resultat, der fremkommer, når det sædvanlige opholdssted anvendes som tilknytningskriterium. Jf. forordningens artikel 21, stk. 2.

19 – Forelæggelsesafgørelsens præmis 41.

65. Selv om det tilkommer den forelæggende ret at tage stilling til dette punkt, er det vanskeligt at se bort fra de grænseoverskridende virkninger af den omtvistede arvesag, idet en af de potentielle arvinger befinder sig i Tyskland, den anden og de efterladte ejendele i Litauen, og den afdøde havde sit sidste opholdssted i en af disse stater (formentlig i Tyskland, som den afdøde anførte som bopæl ved oprettelsen af testamentet). Forordningen finder således anvendelse på denne arvesag.

66. Et svar, der betinger forordningens anvendelse af de enkelte parters beslutninger om de aspekter af arven, der vedrører dem, ville skabe en yderst usikker situation. Det er en anden sag, at disse beslutninger skal vurderes i henhold til forordningens bestemmelser, når det besluttes at anvende forordningen.

B. Det fjerde præjudicielle spørgsmål

67. Det fjerde præjudicielle spørgsmål forudsætter, at litauiske notarer ikke anses for »retter« i forordningens forstand. På denne baggrund ønsker den forelæggende ret oplyst, om disse notarer har ret til at udstede arvebeviser »uden at følge de almindelige kompetenceregler«.

68. Den anden del af dette spørgsmål vedrører kvalificeringen af arvebeviser som »officielt bekræftede dokumenter« i forordningens forstand.

1. Spørgsmålet, om litauiske notarer er underlagt forordningens kompetenceregler

a) Indledningsvis: notaren i forordningens artikel 3, stk. 2

69. Forordningens artikel 3, stk. 2, definerer begrebet »ret«. Dette begreb omfatter judicielle myndigheder og andre juridiske aktører med kompetence i arvesager.

70. EU-lovgiver var bevidst om, at der findes forskellige ordninger til kompetencefordeling med henblik på behandling af arvesager i medlemsstaterne og har ladet dette fremgå af forordningen [20]. Således tydeliggøres ønsket om, at ordningen skal være neutral, på samme måde som i andre tidligere instrumenter, som direkte eller ved en fortolkning definerer begrebet »ret« ved at kombinere et institutionelt eller organisk perspektiv med et funktionelt fokus.

71. Domstolen har i en sammenhæng, der minder om denne, haft lejlighed til at fastslå, at »udøvelsen af en retslig funktion indebærer beføjelsen og kompetencen til at træffe afgørelse i eventuelle stridsspørgsmål mellem de pågældende parter« [21].

72. I WB-dommen støttede Domstolen sig først og fremmest på sin fortolkning af begrebet »retsafgørelse« i forbindelse med Bruxelleskonventionen af 1968 med hensyn til et retsforlig og dets kvalificering med henblik på nævnte konventions kapitel om anerkendelse og fuldbyrdelse. Domstolen fastholdt for det andet sin hidtidige praksis med hensyn til artikel 267 TEUF.

73. På grundlag af disse oplysninger fastslog Domstolen i WB-dommen, at en notar, som kun kan udøve virksomhed vedrørende udstedelse af et arvebevis på de berørte parters sammenstemmende begæring, samtidig med, at retternes beføjelser, såfremt parterne er uenige, ikke berøres, ikke udgør en »ret« [22].

20 – Selv om dette ønske fremgår af 20. betragtning til forordningen, forholder det sig sådan, at ordlyden vidner om en opfattelse af, at den funktionelle sidestilling af notarer (og andre juridiske aktører) og dommere er af underordnet karakter.

21 – Dom af 23.5.2019, WB (C-658/17, EU:C:2019:444, herefter »WB-dommen«, præmis 55).

22 – WB-dommen, præmis 59 og domskonklusionens punkt 1.

b) Er notaren underlagt forordningens kompetenceregler?

74. Den omstændighed, at en ikke-judiciel myndighed (eller en juridisk aktør) kvalificeres som en »ret« i forordningens forstand, har to konsekvenser: en i forbindelse med den internationale kompetence og en anden i forbindelse med ordningen for udbredelse af resultatet af dens virksomhed.

75. Når en ikke-judiciel myndighed (eller en juridisk aktør) fungerer som »ret«, og kun når den gør dette, er den underlagt forordningens regler om international kompetence [23]. Således sikres det, at dens indgreb forfølger målet om en tilknytning mellem myndigheden og arven, som kræves for at sikre en god retspleje og undgå opdeling af arven i materiel forstand [24].

76. Ud over denne situation er notarer ikke underlagt forordningens regler om international kompetence. Dermed tilkommer det heller ikke en notar at afgøre, om retterne i den jurisdiktion, hvor notaren udøver virksomhed, generelt har kompetence, eller efterfølgende at træffe afgørelse om sin egen kompetence i egenskab af notar i overensstemmelse med den stedlige kompetencefordeling i henhold til den pågældende lov.

77. Den forelæggende ret [25] forekommer at fortolke forordningen således, at notaren ikke bør udstede et nationalt arvebevis, hvis retterne i det retssystem, hvor notaren udøver virksomhed, ikke har international kompetence i henhold til forordningen. Den ungarske og den østrigske regering har tilsluttet sig dette synspunkt, hvis indhold blev drøftet i retsmødet.

78. En sådan fortolkning ville ganske vist sikre en sammenhængende behandling af en arvesag, der har tilknytning til forskellige lovgivninger. Dette er desuden den regel, som i henhold til forordningens artikel 64 finder anvendelse, når der anmodes om udstedelse af et *europæisk* arvebevis. Forordningen har imidlertid ikke fastlagt en sådan regel, når der anmodes om et *nationalt* bevis.

79. Det forklares i 32. betragtning til forordningen, at målet om sammenhæng er forbundet med målet om at tage hensyn til arvingerne, hvilket fremgår af visse bestemmelser som f.eks. artikel 13. Den omstændighed, at ikke-judicielle myndigheder (f.eks. notarer, som ikke har kompetence til at udøve disse funktioner) i forskellige medlemsstater udsteder dokumenter vedrørende arvingens status eller rettigheder, bør ikke opdele arven med hensyn til det materielle resultat, eftersom alle anvender den samme lov.

80. Mangfoldigheden af beviser medfører naturligvis en opdeling med hensyn til forvaltningen af arven: Men denne (uundgåelige) mulighed accepteres i forordningen, som nævner den i 36. betragtning og derefter henviser til en frivillig aftale mellem parterne om fremgangsmåden som en mulig løsning. Hvis en sådan aftale ikke er mulig, og der derfor opstår en tvist, kræves et retsligt indgreb: I henhold til forordningen har den ret, der har kompetence, det sidste ord.

23 – 22. betragtning til forordningen. Ifølge Oberle-dommen er en ret i snæver forstand (dvs. ud fra et organisk frem for et funktionelt kriterium) derimod underlagt kompetencereglerne i forbindelse med enhver arvesag, som verserer for den, selv om dens indgreb ikke indebærer en afgørelse, der bilægger en tvist: f.eks. når en sådan ret udsteder et nationalt arvebevis.

24 – Argumentet om sammenhæng i den processuelle behandling (som i bred forstand omfatter såvel modtagelse og udfærdigelse af viljeserklæringer samt udstedelse af beviser) af den grænseoverskridende arvesag er ikke af absolut karakter. Hvis der kun tages hensyn til dette argument, bør enhver aktivitet i forbindelse med en arvesag, der er omfattet af forordningen, finde sted i én enkelt medlemsstat: nærmere bestemt den medlemsstat, hvis retter har kompetence i henhold til forordningen, idet sagen er indbragt for disse. Dette er imidlertid ikke den mulighed, som EU-lovgiver har valgt.

25 – Forelæggelsesafgørelsens præmis 54.

c) Den foreliggende sag

81. Det fremgår af de oplysninger, som den forelæggende har tilvejebragt, og som blev bekræftet i retsmødet, at en litauisk notar ikke har kompetence til at træffe afgørelse i stridsspørgsmålene mellem parterne. Notaren har hverken kompetence til at fastslå faktiske omstændigheder, som ikke er tydelige og indlysende, eller til at træffe afgørelse i stridsspørgsmål; når der hersker tvivl om testamentets indhold, tilkommer det ikke notaren at afklare den, og notaren kan hverken følge den fortolkning, som en af arvingerne foreslår, eller, såfremt der hersker uenighed mellem disse, afgøre, hvilken forståelse af teksten der afspejler arveladerens egentlige vilje.

82. Ved enhver tvist eller tvivl bør den litauiske notar undlade at træffe afgørelse, eftersom det tilkommer retten at udføre denne opgave. Det er de judicielle myndigheder, der under alle omstændigheder afgør tvister om stedet for arvefaldet, testamentets gyldighed, dets gennemførelse eller bestyrelsen af boet mv.[26].

83. Det kan udledes af disse oplysninger (som den forelæggende bør bekræfte), at litauiske notarers udstedelse af et nationalt arvebevis ikke medfører, at de udøver retslige funktioner. Disse notarer udgør således ikke en »ret« som omhandlet i artikel 3, stk. 2, i forordning nr. 650/2012.

84. Som følge af det ovenstående er en litauisk notar hverken underlagt forordningens regler om international kompetence eller betinget af spørgsmålet om, hvorvidt disse regler tillægger litauiske retter kompetence til at træffe afgørelse i en arvesag.

2. Den anden del af det fjerde præjudicielle spørgsmål. Et ægte dokument

85. Den forelæggende ret ønsker oplyst, om det bevis, som den litauiske notar udsteder, er et »officielt bekræftet dokument« i forordningens forstand, som har retlige konsekvenser i andre medlemsstater[27].

86. Med hensyn til begrebet »officielt bekræftet dokument«, som defineres i forordningens artikel 3, stk. 1, litra i), har Domstolen udtalt sig herom ved flere lejligheder, senest i WB-dommen[28]. Både betingelserne for og rækkevidden af »ægtheden«, som er et væsentligt element af det officielt bekræftede dokument, er beskrevet i forordningen og behandles af Domstolen i samme dom[29].

87. Ifølge denne retspraksis og på grundlag af de foreliggende oplysninger[30] forekommer den litauiske notars bevis at opfylde kravene, således at det kan betegnes som et »officielt bekræftet dokument« med henblik på forordningen, eftersom:

– notaren i henhold til notarlovens artikel 26 er bemyndiget til at udstede dokumenter vedrørende arveforhold

26 – I retsmødet blev kvalificeringen af notarens kompetence som en »enekompetence« præciseret: Det kræves blot, at arvingerne anmoder en notar om at indlede en arvesag.

27 – Ifølge 22. betragtning er akter udstedt af notarer omfattet af en todelt ordning: Enten er de »retsafgørelser« eller »officielt bekræftede dokumenter«. Det står klart, at det er muligt, at de hverken er det ene eller det andet.

28 – WB-dommen, præmis 67.

29 – 62. betragtning til forordningen og WB-dommen, præmis 68: »Det fremgår endvidere af 62. betragtning til denne forordning, at begrebet »ægtheden« skal gives en selvstændig fortolkning, der modsvarer en række forhold, bl.a. dokumentets autenticitet, formelle krav til dokumentet, beføjelser for den myndighed, der har udfærdiget dokumentet, og den procedure, hvorefter dokumentet er udfærdiget. Ægtheden bør også omfatte de faktuelle forhold, som den berørte myndighed registrerer i dokumentet, f.eks. at de angivne parter har givet møde for myndigheden på den angivne dato, og at de har afgivet de anførte erklæringer.«

30 – Ud over oplysningerne fra den forelæggende ret og den litauiske regerings skriftlige og mundtlige indlæg henvises til undersøgelsen fra P. Beaumont, J. Fitchen og J. Holliday, *The evidentiary effects of authentic acts in the Member States of the European Union, in the context of successions*, s. 152 ff. (https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2016/556935/IPOL_STU(2016)556935_EN.pdf).

– det følger af samme artikel i notarloven, at faktiske omstændigheder, der er opregnet i dokumenter bekræftet ved notar, anses som fastslåede og ikke kræver dokumentation, så længe disse dokumenter ikke er blevet erklæret ugyldige

– notarer i henhold til notarlovens artikel 40 skal nægte at udføre en retsstridig handling

– arvebeviset er et officielt bekræftet dokument, som er i overensstemmelse med en officiel model, der er indført af justitsministeriet, og bekræfter vedgåelse af arven og arvingernes ret til goderne

– notaren inden udstedelsen skal foretage en række handlinger, bl.a. kontrollere, om der foreligger et testamente, og, såfremt dette er tilfældet, verificere dets indhold og gyldighed, identificere de efterladte ejendele, identificere arvingerne, idet notaren undersøger erklæringer om vedgåelse af eller afkald på arv, vurdere slægtskabsforhold og ægteskabelige forbindelser samt adkomstdokumenter.

88. Det tilkommer som nævnt den forelæggende ret, som på grund af sit kendskab til den nationale lovgivning bedre er i stand til at tage stilling til dette aspekt, at træffe endelig afgørelse herom. Hvis retten fastslår, at beviset er et officielt bekræftet dokument, skal dets beviskraft i henhold til forordningens artikel 59, stk. 1, accepteres i andre medlemsstater.

C. Det sjette præjudicielle spørgsmål

89. Den forelæggende ret har reelt forelagt to forbundne spørgsmål, som tager udgangspunkt i de faktiske omstændigheder, der fremgår af forelæggelsesafgørelsen. Den forelæggende ret ønsker oplyst, om parterne i overensstemmelse med disse faktiske forhold »var enige om, at retterne i Litauen skulle være kompetente, og at litauisk ret skulle finde anvendelse«.

90. Svaret kræver dermed en fortolkning af forordningens artikel 22, stk. 2. Henset til datoen for testamentet, som var før den 17. august 2015, vil jeg også tage forordningens overgangsbestemmelser i betragtning.

91. I henhold til forordningens artikel 5, stk. 1, giver den afdødes valg af en medlemsstats lov de parter, der har interesse i arven, mulighed for ved en aftale at tillægge retterne i denne medlemsstat enekompetence på visse betingelser. Artikel 7, litra c), udvider valget, idet den tillader, at dette aftales udtrykkeligt for den ret, ved hvilken sagen er anlagt. Den forelæggende ret har også anmodet om en fortolkning af disse bestemmelser.

1. Valg af en lov, der ikke fremgår udtrykkeligt af testamentet

a) Testamentariske dispositioner foretaget fra den 17. august 2015[31]

92. Forankringen af det frie lovvalg i arvesager er et af de væsentligste aspekter ved forordningen. Lovvalgets gyldighed er imidlertid underlagt subjektive, objektive og formelle betingelser.

31 – Artikel 84 bestemmer, at forordningen »anvendes fra 17. august 2015«. I henhold til artikel 83, stk. 1, finder dens bestemmelser anvendelse på arv efter personer, som afgår ved døden den 17.8.2015 eller derefter. Testamentariske dispositioner, der er foretaget på netop den 17. august det pågældende år, er således omfattet af EU-retsakten.

93. Beføjelsen til at vælge gør sig af indlysende grunde kun gældende for den afdøde. Den pågældende kan i henhold til forordningens artikel 22, stk. 1, kun vælge loven i den medlemsstat, hvor den pågældende er statsborger [32].

94. For at sikre, at der har foreligget en hensigt om at vælge og klarhed om formålet, fastsætter forordningens artikel 22, stk. 2, formkrav: Lovvalget skal være udtrykkeligt i form af en dødsdisposition eller fremgå af en sådan dispositions bestemmelser. Sidstnævnte er den mulighed, der giver anledning til flest vanskeligheder i praksis.

95. Det kræver en særlig omhu at afgøre, om der er truffet et lovvalg i en arvesag, for at sikre, at viljen hos et individ (den afdøde), som pr. definition ikke kan hverken bekræfte den eller diskutere den, når arvesagen indledes, respekteres.

96. Derfor, og på grund af de formkrav, som jeg har nævnt, er jeg af den opfattelse, at der ikke kan udledes professio iuris af oplysninger, der ikke indgår i en dødsdisposition. Dette gør sig især gældende, når dødsdispositionen er bekræftet af en notar, og der dermed er (eller det kan formodes, at der er) ydet rådgivning om lovvalget i forbindelse med arven.

97. Dermed er faktorer, der ikke indgår i den testamentariske disposition (f.eks. den omstændighed, at den afdøde er taget til et bestemt land for at oprette testamente, nationaliteten af den myndighed, der intervenerer, eller spørgsmålet om, hvilken lovgivning der tillægger den kompetence), ikke afgørende. De kan eventuelt anvendes som argumenter ad abundantiam, dvs. til støtte for konklusionen om, hvorvidt der er truffet et lovvalg, som bygger på selve den testamentariske disposition.

98. Med hensyn til sidstnævnte kan det i overensstemmelse med 39. betragtning til forordningen fastslås, at et lovvalg kan anses for »at fremgå af en sådan dødsdisposition, når den afdøde […] i sin disposition har henvist til specifikke bestemmelser i loven i det land, hvor vedkommende var statsborger, eller på anden vis har nævnt denne lov«.

99. Denne konsekvens afhænger i vid udstrækning af, hvilke *specifikke bestemmelser* der er nævnt. Der er behov for en sammenligning med loven på den afdødes sædvanlige opholdssted, der som udgangspunkt finder anvendelse, for at fastslå, i hvilket omfang disse nævnte bestemmelser kun gør sig gældende for den lovgivning, hvis valg er omtvistet.

b) Testamenter oprettet før den 17. august 2015

100. Det ovenstående kan imidlertid ændres med hensyn til testamenter, der er oprettet før det tidspunkt, hvor forordningen fik fuld virkning.

101. Forordningens artikel 83 fastsætter en overgangsordning for testamentariske dispositioner foretaget før den 17. august 2015. Formålet hermed er at frede disse dispositioner for lovændringer foretaget efter det tidspunkt, hvor testatoren traf afgørelse om sine efterladte ejendeles skæbne.

102. Med henblik på at bevare testatorens vilje regulerer artikel 83, stk. 2, gyldigheden af lovvalg, uanset om der er tale om en national eller en anden lov, truffet før den 17. august 2015 (hvis arveladeren dør denne dag eller senere). Dette valg er gyldigt, hvis det opfylder betingelserne i forordningens kapitel III eller de gældende betingelser, da valget blev truffet, i den stat, hvor den afdøde havde sit sædvanlige opholdssted, eller i en hvilken som helst af de stater, hvor den pågældende var statsborger.

32 – Valgfriheden kan være større i de i artikel 83, stk. 2, omhandlede tilfælde på grund af de internationalprivatretlige regler, der var gældende på det tidspunkt, hvor valget blev truffet, i den stat, hvor den afdøde havde sit sædvanlige opholdssted, eller i en hvilken som helst af de stater, hvor den pågældende var statsborger.

103. Det fremgår af forordningens artikel 83, stk. 4, at hvis en dødsdisposition truffet før den 17. august 2015 er gyldig »i overensstemmelse med den lov, som den afdøde kunne have valgt i henhold til denne forordning, betragtes denne lov som valgt til at være den lov, der finder anvendelse på arven«.

104. Den retlige formodning, som denne bestemmelse indfører, betyder, at det ikke er nødvendigt at stille spørgsmålet, om der i forbindelse med et testamente fra før den 17. august 2015 forelå et lovvalg, når dette ikke tydeligt fremgår af teksten (i hvilket fald artikel 83, stk. 2, bør anvendes), hvilket naturligvis forudsætter, at den betingelse, som denne bestemmelse fastsætter, er opfyldt.

c) Den foreliggende sag

105. Det er uomtvistet, at testamentet blev oprettet for en notar i Litauen den 4. juli 2013. På daværende tidspunkt omfattede arvesagen allerede en tilknytning til udlandet, som den afdøde var bekendt med: den afdødes litauiske statsborgerskab, hendes faste tilstedeværelse i Tyskland, situationen med hensyn til hendes ejendom i Litauen og den omstændighed, at hendes mand og hendes barn havde forskellige statsborgerskaber.

106. På den pågældende dato var forordningen desuden trådt i kraft. Det havde været muligt at træffe et udtrykkeligt lovvalg eller et lovvalg ved en testamentarisk disposition i henhold til artikel 83, stk. 2.

107. Hvis testamentet er gyldigt i overensstemmelse med den afdødes nationale lov på tidspunktet for oprettelsen eller på tidspunktet for dødsfaldet, tillader forordningens artikel 83, stk. 4, under alle omstændigheder, at der uden videre gælder en formodning for, at denne lov reelt blev valgt.

2. En værnetingsaftale, som følger lovvalget

a) Begrundelse og betingelser

108. Den internationale kompetence til at træffe afgørelse om ethvert aspekt om en arv med grænseoverskridende elementer tilkommer i henhold til forordningens artikel 4 udelukkende retterne i den medlemsstat, hvor den afdøde havde sit sædvanlige opholdssted på dødstidspunktet.

109. Der formodes at foreligge en tæt forbindelse mellem de retter, der udpeges på denne måde, og de goder, der udgør arven, samt de personer, der har interesse heri. Eftersom den lov, der finder anvendelse, som udgangspunkt er loven på den afdødes sidste sædvanlige opholdssted, opstår der automatisk en forum/ius-sammenhæng. Begge er vigtige formål med forordningen, således som det fremgår af 23. og 27. betragtning hertil.

110. Borgernes stigende mobilitet, sammenholdt med muligheden for at vælge den nationale lov som den lov, der finder anvendelse på den fremtidige arv, er en trussel mod eller direkte til hinder for de formål, som jeg netop har nævnt. EU-lovgiver, som var bevidst om dette, har vedtaget regler om international kompetence, som på visse betingelser erstatter reglen i forordningens artikel 4.

111. En af disse regler giver personer, der har interesse i arven, mulighed for at give retterne i den medlemsstat, hvor den afdøde var statsborger, kompetence, når den afdøde har valgt sin nationale lov som den lov, der finder anvendelse.

112. Der kan stilles spørgsmål ved, om den mulighed, som de interesserede parter gives, og som, som nævnt, forudsætter, at den afdøde havde truffet et lovvalg, også foreligger, når det er usikkert, om der blev truffet et udtrykkeligt valg, men arveladerens nationale lov finder anvendelse som følge af formodningen i henhold til forordningens artikel 83, stk. 4 (for testamenter oprettet før den 17.8.2015).

113. Dette spørgsmål skal efter min opfattelse besvares bekræftende. En formalistisk fortolkning af forordningen må forkastes (selv om den altid henviser til den lov, som den afdøde »har valgt«), og det må fastslås, at den myndighed, der bedst kender den gældende materielle lovgivning, har kompetence. Dette er efter min opfattelse den løsning, der stemmer bedst overens med formålet i 27. betragtning til forordningen.

114. Når den lov, som den afdøde har valgt til at finde anvendelse på arven efter sig, er en medlemsstats lov, følger det af forordningens artikel 5, at de berørte parter kan aftale, at en ret i denne medlemsstat skal have enekompetence til at træffe afgørelse om ethvert arvespørgsmål.

115. Denne udtrykkelige aftale er imidlertid underlagt strenge formkrav; jf. artikel 5, stk. 2. Dette har til formål at sikre, at en person, der underskriver en aftale om enekompetence, kender dens indhold, giver samtykke hertil og er bevidst om dens konsekvenser: udvidelse af de valgte retters kompetence og ophævelse af kompetencen hos retterne på den afdødes sidste sædvanlige opholdssted.

116. Forordningens artikel 7, litra c), bestemmer ligeledes, at parterne i sagen (forstået som en verserende sag) udtrykkeligt skal acceptere, at den ret, ved hvilken sagen er anlagt, er kompetent. Artikel 9 udvider kompetencen hos den ret, der er valgt ved aftale, for hvilken sagen allerede er indbragt, til at omfatte parter i sagen, som ikke var part i aftalen om værneting, hvis de giver møde i retten uden at bestride dens kompetence.

117. Forordningen indeholder ikke andre muligheder for at tillægge kompetence. Den omstændighed, at en interesseret part, som er blevet underrettet om, at arvesagen er blevet indledt, ikke giver fremmøde, svarer ikke til, at den pågældende stiltiende giver sin accept. Erklæringer fremsat af en interesseret part uden for enhver proces om den pågældendes rettigheder eller forpligtelser i forbindelse med arven medfører heller ikke denne virkning.

118. EU-lovgiver har ikke fastsat de samme strenge formkrav i artikel 5 som i artikel 7. I sidstnævnte tilfælde verserer sagen: De interesserede parter, der er indkaldt i denne forbindelse, og som på dette tidspunkt accepterer, at den ret, ved hvilken sagen er anlagt, er kompetent, har rådet over alle de oplysninger, der er nødvendige for, at deres samtykke kan anses for at være informeret.

119. Accepten af kompetencen skal imidlertid være udtrykkelig for at undgå enhver tvivl om, hvorvidt den har fundet sted. Det tilkommer den nationale lovgiver at fastsætte andre tids- og formkrav med hensyn til gyldigheden af accepten under en åben procedure, idet effektivitetsprincippet og ækvivalensprincippet respekteres.

b) I den foreliggende sag

120. Ifølge oplysningerne i den præjudicielle forelæggelse forekommer der ikke at have været en aftale mellem parterne om, at retterne i Litauen skal have kompetence. Der foreligger derimod ensidige erklæringer fra den afdødes ægtemand, fremsat i Tyskland, hvorved den pågældende giver afkald på ethvert krav på arven, accepterer, at den litauiske ret har kompetence, og afviser at give fremmøde for denne ret i verserende retssager i Litauen.

121. Kun den anden af disse erklæringer er af betydning, for så vidt som den kunne svare til den situation, der er beskrevet i forordningens artikel 7, litra c). Den forelæggende ret må afgøre, om dette er tilfældet i betragtning af denne erklærings ordlyd, navnlig rækkevidden af det samtykke, som udtrykkes heri. Den forelæggende ret bør ligeledes kontrollere de øvrige tids- og formkrav, som er fastsat i den nationale lovgivning, for at en erklæring af denne art kan have den virkning, at den tillægger kompetence i verserende retssager.

122. For så vidt angår aftalen mellem parterne om kompetence bør der efter min opfattelse mindes om, at forordningen ikke bør fortolkes således, at det forhindres, at parterne afgør arvesagen udenretsligt i en medlemsstat, som de har valgt, såfremt dette er muligt i henhold til denne medlemsstats lov. Denne mulighed bør foreligge, selv om den lov, der finder anvendelse på arven, ikke er denne medlemsstats lov. Dette kriterium, som 29. betragtning til forordningen klart giver udtryk for, kan være nyttigt for den forelæggende ret.

V. Forslag til afgørelse

123. På baggrund af det ovenstående foreslår jeg, at Domstolen svarer Lietuvos Aukščiausiasis Teismas (Litauens øverste domstol) således:

»1) Artikel 4 i Europa-Parlamentets og Rådets forordning (EU) nr. 650/2012 af 4. juli 2012 om kompetence, lovvalg, anerkendelse og fuldbyrdelse af retsafgørelser vedrørende arv og om accept og fuldbyrdelse af officielt bekræftede dokumenter vedrørende arv og om indførelse af et europæisk arvebevis samt de øvrige bestemmelser om den afdødes sædvanlige opholdssted skal fortolkes således, at der kun kan være ét sædvanligt opholdssted.

2) Når den afdødes sædvanlige opholdssted befinder sig i én stat, og andre elementer, der har betydning for arvesagen, befinder sig i en anden eller i andre medlemsstater, har arvesagen en grænseoverskridende karakter, og forordning nr. 650/2012 finder dermed anvendelse.

3) Artikel 3, stk. 2, og artikel 4 i forordning nr. 650/2012 skal fortolkes således, at en notar, som ikke kan kvalificeres som en »ret« som omhandlet i bestemmelsen, ikke er underlagt denne forordnings kompetenceregler.

4) Artikel 3, stk. 1, litra i), i forordning nr. 650/2012 skal fortolkes således, at et nationalt arvebevis som det i hovedsagen omhandlede, som er udstedt af en notar på en parts anmodning i overensstemmelse med en officiel model og efter en kontrol af sandfærdigheden af de faktiske omstændigheder og erklæringer, der indgår heri, udgør et »officielt bekræftet dokument« og har den beviskraft i andre medlemsstater, som det tillægges.

5) Artikel 22, stk. 2, i forordning nr. 650/2012 skal fortolkes således, at en afdød persons lovvalg, som ikke er truffet udtrykkeligt i en erklæring i form af en dødsdisposition, udelukkende kan støtte sig på indholdet af en disposition af denne art.

6) Artikel 83, stk. 4, i forordning nr. 650/2012 skal fortolkes således, at når en testamentarisk disposition foretaget før den 17. august 2015 ikke indeholder et lovvalg, eller et sådant valg ikke fremgår af ordlyden af denne disposition, finder den afdødes nationale lov, hvorefter denne testamentariske disposition er gyldig, anvendelse på arven, i hvilken forbindelse det ikke er nødvendigt at undersøge, om denne lov reelt er blevet valgt.

7) Artikel 7, litra c), i forordning nr. 650/2012 skal fortolkes således, at en erklæring fremsat af en interesseret part uden for sagen, hvorved den pågældende accepterer, at retterne har kompetence med henblik på en verserende retssag, som andre parter har indledt, svarer til en udtrykkelig accept af, at disse retter har kompetence, hvis erklæringen opfylder de tids- og formkrav, som er fastsat i de processuelle bestemmelser i lovgivningen i det land, hvori denne ret er beliggende.«